

BORDRO HİLESİ NEDİR? SONUÇLARI NELERDİR?

Mert EKŞİ*
Vedat ÜÇTAŞ**

1.GİRİŞ

İş hukuku dinamik bir yapıya sahip olmasından dolayı değişen çalışma koşulları ile ücret vb. istihkakların da farklılaşmasına gebe dir. Öyle ki işçi asıl olarak ücret kazanma çabasında iken işveren, işçi çalıştırarak işin yapılmasını amaçlamaktadır. İşçi tarafı genel olarak daha yüksek ücret almayı yeğlerken işveren tarafı daha az maliyetle işin görülmesini istemektedir. Liberal ekonomide ve küresel pazarda bunun yapılması neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki işveren için işçi ücreti önemli bir maliyet unsuru olarak görüldüğünden ücretin nasıl daha az verilebileceğinin yolları aranmaktadır. İşçiye asıl ücretin yanında yapacağı fazla çalışma ücreti, hafta tatili ücreti, genel tatil ücreti ile prim, ikramiye unsurlarının kısılması kanuni olarak mümkün değilse de işveren bunun farklı bir yöntemini zamanla keşfetmiştir: Ücretleri parçalama yöntemi.

Kısaca belirtmek gerekirse işverence işçiye verilen istihkakların parçalanması suretiyle ödenmesi ve kayıtlara geçirilmesi yöntemi yargıda “bordro hilesi” olarak adlandırılmaktadır. Aslında bunun mihenk taşı muhasebe hilesidir. 213 sayılı Vergi Usul Kanununda da belirtilen muhasebe hilesinin iş hukukundaki yansıması bordro hilesidir. İşverenler işçinin alacağı tüm istihkakları ücret bordrosunda (İş Kanununda ücret hesap pusulası) gösterirler ve işçi de bu istihkaklarını görerek ücret bordrolarını imzalamaktadır ancak işverenlerin bu tutarları parçalamak suretiyle rakamları değiştirmesi önem arz eder. İşçi her ay aynı tutarı bankadan alsa da bordroda yer alan tutarların değişmesi/ değiştirilmesi yargı kararları sonrası farklı bir anlam kazanmıştır. Çünkü fazla çalışma ücreti, genel tatil ücreti, hafta tatili ücreti, yıllık izin ücreti gibi alacakların hesaplanma yöntemleri kanun gereği farklı olduğundan bordro hilesi sonrası tüm alacaklar da değişecektir.

Bu yazımızda uygulamada yapılan bordro hilelerin neler olduğu yargı kararları ışığında kısaca değ erlendirilecektir.

* İş Müfettişi Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma Ekonomisi Bilim Uzm.

** İş Müfettişi Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

2. KONU

2.1. İş Hukukunda İşçilik Alacaklarının Hesaplama Yöntemleri

4857 sayılı İş Kanununda işçilik alacaklarının hesaplanma yöntemleri farklılık göstermektedir ancak uygulamada bordro hilesi söz konusu olduğunda ücret bordrolarında hesaplamalar doğruyu göstermemektedir. Bu bakımdan ücret bordrolarında yer alan işçilik alacaklarının-bordro hilesi olsa da-doğruyu gösterip göstermediğini bilmek için hesaplama yöntemlerinin detaylandırılması yararlı olacaktır.

1. Fazla Çalışma Ücreti: Bordroda yer alan tutarın doğruyu göstermesi için aylık çıplak brüt ücret (haftalık normal çalışma süresinin 45 saat olduğu işyerlerinde) 225'e bölünür, çıkan sonuç 1,5 ile çarpılır, çıkan sonuç bordroda gösterilen fazla çalışma saati ile çarpılır. Bulunan rakam bordroda fazla çalışma ücreti ile aynı ise hesaplama doğrudur. Ancak hesaplama 1,25 veya 1 kat ile çarpılırsa bordro hilesidir ve düşük tahakkuk vardır.

2. Hafta Tatili Ücreti: Bordroda yer alan tutarın doğruyu göstermesi için aylık çıplak brüt ücret toplamı 30'a bölünür, çıkan sonuç çalışılmadan hak kazanılan hafta tatili ücretidir. Ancak hafta tatili günü işçi çalıştı ise bu ücretin yanında ayrıca fazla çalışma ücreti de olacaktır. Diğer bir deyişle hem hafta tatili ücreti hem de haftada 45 saati aşan (7 günlük toplam çalışma süresinden ara dinlenme süresi çıkarılır kalan süre 45'ten çıkarılırsa bu süre fazla çalışma süresidir) süre fazla çalışma ücretinde belirtilen ücrete de hak kazanır.

3. Genel Tatil Ücreti: Bordroda yer alan tutarın doğruyu göstermesi için aylık çıplak brüt ücret toplamı 30'a bölünür, çıkan sonuç çalışılmadan hak kazanılan genel tatil ücretidir. Ancak işçi bu genel tatil günlerinde çalışmış ise ayrıca 1 günlük ücrete daha hak kazanır. Örneğin 1 Mayıs günü çalışan işçinin toplam ücreti 31 günlük olacaktır. 30 gün normal ücretidir (çalışılmadan hak kazanılan genel tatil ücreti dahil) ayrıca 1 Mayıs günü çalıştığı için 1 günlük ücret daha alınır. Dikkat edilirse fazla çalışma ücreti alınmaz. Daha düşük tutar gösterilmesi doğru değildir.

4. Yıllık İzin Ücreti: Bordroda yer alan tutarın doğruyu göstermesi için aylık çıplak brüt ücret toplamı 30'a bölünür 1 günlük ücret bulunur. Kaç günlük yıllık izne çıkıldı ise o kadar günle çarpılır. Fazla gösterilmesi bordro hilesidir.

2.2. Bordro Hilesi Yöntemleri ve Sonucu

Bordro hilesi çok çeşitli alanlarda kendisini gösterse de genel olarak işverenlerin işçiye fazla çalışma ücreti, genel tatil ücreti, hafta tatili ücreti ödediğini göstermek amacıyla yapıldığı görülmektedir. İşçilerin iş akdinin sonlanmasından sonra genel olarak işverenlere karşı dava açtıkları ve tanık beyanlarına göre fazla çalışma, genel tatil, hafta tatili ücreti ispatlayarak büyük tutarlarda işçilik alacakları aldıkları, işverenlerin de bunu engellemek için işçinin banka hesabına yatan değişen ödeme tutarları ile uyumlu bordrolar düzenlenerek ödemelerin bir kısmı temel ücret bir kısmının da fazla çalışma, genel tatil, hafta tatili gibi sonradan tahakkuk ettirilmesi işçi aleyhine sonuçlar doğurabildiği görülmektedir. Yargıtay 9. HD.'nin 28.09.2015 tarih ve E.2014/11074 K.2015/26460 sayılı kararında; *“Ancak dosyaya sunulan bordroların imzasız olduğu, davacıya elden ödenen avans dahil davacının banka hesabına yatırılan miktarın davacının iddia ettiği ücret miktarını doğruladığı, davacının yurtdışında olması ve bankaya yatan miktarın hangi kalemlerden oluştuğunun açıklanmaması nedeniyle ihtirazi kayıt koyup koymamasının sonuca etkili olmadığı, davalının aslında gerçek ücreti kendi savunması doğrultusunda saat ücretine göre bordrolama sureti ile düzenlediği, fazla mesai ve tatil ücreti ödenmediği halde davacıya gerçek ücreti olarak ödenen miktarı denkleştirmek için fazla mesai ve tatil ücreti yanında denkleştirilemeyen kalan miktar için çalışmadan ödenen kalem adı altında ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Davacının tazminat ve alacaklarının iddiası gibi gerçek ücretini gösteren bordrodaki tüm kalemleri kapsayan ücret üzerinden hesaplanıp hüküm altına alınması gerekir. Mahkemece gerçek durumu yansıtmayan ve **bordro hilesi içeren** bordrodaki saat ücretine göre hesaplanan alacakların hüküm altına alınması hatalıdır.”* demek suretiyle bordro hilesi kavramına yer verdiğini görmekteyiz.

Bordro hilesi genel olarak imzasız ücret hesap pusulalarında/ücret bordrolarında daha çok kendini göstermektedir. Bu durumun en tipik örneği ise işverenin işçiye fazla çalışma, genel tatil, hafta tatili ücreti ödenmiş gibi toplam istihkakı parçalayarak bordroda göstermesidir. Bunun dışında sürekli aynı fazla çalışma ücreti göstermek de bordro hilesidir. Kısaca değinildiği üzere bu durumları aşağıda örneklerle sıralamak mümkündür.

1. Ücretin bordroda düşük gösterilmesi; Çalışma hayatında daha az vergi ya da sigorta primi ödenmesi amacıyla zaman zaman, işverenlerce iş sözleşmesi veya ücret bordrolarında gösterilen ücretlerin gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Bu durumda gerçek ücretin tespiti önem kazanır. İşçinin kıdemi, meslek unvanı, fiilen yaptığı iş, işyerinin özellikleri ve emsal işçilere ödenen ücretler gibi hususlar dikkate alındığında imzalı bordrolarda yer alan ücretin gerçeği yansıtmadığı şüphesi ortaya çıktığında, bu konuda tanık beyanları gözetilmeli ve işçinin meslekte geçirdiği süre, işyerinde çalıştığı tarihler, meslek unvanı ve fiilen yaptığı iş bildirilerek, ilgili işçi ve işveren kuruluşları ile Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı internet sitesinde bulunan “kazanç bilgisi sorgulama” ekranından emsal ücretin ne olabileceği araştırılmalı ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek bir sonuca gidilmelidir.(Yarg. 9. HD. 21.10.2020 tarih ve 2016/34783 E. , 2020/12871 K.) Bu durumda işverenin gerçekte hesapladığı fazla çalışma, genel tatil, hafta tatili, yıllık izin ücreti, prim vb. tüm işçilik alacakları da değişiklik gösterecektir. Eğer ücret bordrosu işçi tarafından imzalı ise tahakkuk eden fazla çalışma ücreti, genel tatil ücreti, hafta tatili ücreti hesaplama dışlanmaz, gerçek ücret üzerinden bordroda yazan saat/gün kadar hesaplama yapılır, bordroda gösterilip ödenen tutar mahsup edilir.(Yarg. 9. HD. 23.02.2017 tarih ve E.2017/6040 K.2017/2434; Yarg. 9.HD. 13.06.2017 tarih ve E.2015/22857 K.2017/10357) Kanımızca bu durum da bir bordro hilesidir.

2. Sembolik Olarak Düzenli Tahakkuklar; İşverenler, işçinin daha çok fazla çalışma ücreti talep etmemesi gayesiyle olması gerek ücret bordrolarına her ay 5 saate kadar bir fazla çalışma ücreti göstermektedir. Aslında bu tahakkuklar göstermeliktir. İşçiler dava aşamasında tanık dinletmekte ve tanıklar bu tahakkukların çokça üstünde bir fazla çalışma yapıldığını beyan etmektedir. Mahkemeler ise bu göstermelik tahakkuklara ise itibar etmemektedir çünkü bu yapılan tahakkuklar aslında bir bordro hilesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yarg. 9. HD. 19.01.2015 tarih ve E.2013/8165, K.2015/942) Bu gibi durumlarda aslında sembolik fazla çalışma ücreti varsa kanımızca bu bordro hilesidir ve asıl ücrete eklenmesi gerekir, daha sonra bu ücretler toplamı üzerinden fazla çalışma ücretleri hesaplanmalıdır çünkü işçiye aslında bankadan her ay aynı tutar ödenmektedir. Aynı durum imzasız ücret

bordrolarında da geçerlidir.¹ Kanımızca burada ücret bordrosunun imzalı olup olmamasının önemi olmamalıdır.

Aslında bu sembolik fazla çalışma saatinin ve tutarının ne kadar kısmının sembolik olduğuna dair bir kıstas mevcut değildir. Burada önemli olan gerçek fazla çalışma ücretinin ortaya çıkarılmasıdır ve sembolik olarak tahakkuk ettirildiği sonradan mahkemece anlaşılan imzalı ücret bordrolarında dışlama yerine mahsup sistemi uygulanır. Örneğin her ay maktu 4 saat fazla çalışma ücreti olarak 200,00 TL ücret bordrolarında ayrıca gösterildi ise ve işçi tarafından ücret bordroları imzalanmışsa tanıklar da 20 saat gibi aylık fazla çalışma yapıldığını beyan ettilerse mahkemece 20 saat fazla çalışma yapıldığı kabul edilir, imzalı ücret bordrolarında yer alan çıplak brüt ücret üzerinden hesaplanan 20 saat fazla çalışma ücretinden 4 saat gösterilen fazla çalışma ücreti de mahsup edilir, kalan farkın ödenmesine karar verilir. Yargıtay'ın da görüşü bu doğrultudadır.²

3. Ücretin Parçalanması Durumu; Yargıda bordro hilesi olarak adlandırılan ve en çok uygulanan durumdur. Bu durumda işçinin sadece temel ücreti banka hesabına yatırıldığı halde sonradan düzenlenen bordrolarda temel ücreti bir miktar düşük gösterilmek suretiyle fazla çalışma tahakkuklarını da içeren şekilde bir uygulamaya gidilmesi halinde bordro hilesinden söz edilmektedir. Böyle bir durumda imzasız bordrolarda geçen tahakkukun fazla çalışmayı kapsadığı söylenmemelidir. Örneğin işçi her ay 4.000,00 TL alıyorsa kök ücret 3.000,00 TL, fazla çalışma ücreti 800,00 TL, genel tatil

¹ “Davacının imzasını içermeyen aylık ücret bordrolarında saat ücreti ile temel ücret hesabı dışında fazla çalışma, hafta tatili ile bayram genel tatil ücreti gibi tahakkuklara yer verilerek davacının banka hesabına yatan tutar ile uyumlu bir tahakkuka gidilmiştir. Davalı işveren işçinin imzasını içermeyen ve her zaman düzenlenmesi mümkün olan bordrolarla temel ücreti bölmek suretiyle diğer işçilik alacaklarının da ödendiği şeklinde bir uygulama geliştirmiştir. İşçinin banka hesabına yapılan ödemelerde maaş açıklaması dışında başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Davacının yaptığı iş, kıdemi, bordro içerikleri ve tanık beyanları ile emsal ücret araştırması gözetilerek **davacı işçinin aylık temel ücretinin 1200 USD olduğu kabul edilmeli ve bordroların fazla çalışma ile tatil tahakkuklarını içermediği sonucuna varılmalı**, bordrolarda aylık 1200 USD üzerinde ödeme bulunan aylar yönünden işverence yapılan ödeme miktarları o dönem muaccel olan fazla mesai ve tatil alacaklarından mahsup edilmelidir. Davacının ücretinin eksik belirlenmesi ve gerçeği yansıtmayan tahakkuklara itibarla sonuca gidilmesi isabetsizdir.” Yarg. 9.HD. 29.05.2017 tarih ve E.2015/18042 K.2017/9182, aynı yönde; 22. HD. 03.07.2017 tarih ve E.2015/16312 K.2017/15745

² “Somut olayda, davacının bordroya yansıtılarak ödenen fazla çalışma karşılıkları parasal olarak mahsup edilmiştir. Davacının bordroları incelendiğinde Ağustos 2008 ayına kadar olan bordrolarda fazla mesai adı altında yapılan ödemeler çok düşük miktarlarda ve maktu olup, bilirkişi hesabında 2008 yılı Ağustos ayma kadar olan miktarların parasal olarak mahsubu doğrudur. Ancak 2008 yılı Ağustos ayı ile bu aydan sonraki bordrolarda belirlenen fazla çalışma saatleri ve miktarları değişken olup, bu miktarlar banka hesabına yatırıldığından 2008 yılı Ağustos ayı ile bu aydan sonraki ayların fazla çalışma hesabından dışlanması gerekirken, ödenenlerin mahsup edilmesi hatalı olup, bozmayı gerektirmiştir.” 9. HD. 20.05.2014 tarih ve E.2012/10967. K.2014/16050, Uğur Ocak, s.555, aynı doğrultuda; 9. HD. 29.04.2014 tarih ve E.2012/7635. K.2014/13947, 9. HD. 15.04.2014 tarih ve E.2012/7611. K.2014/12693, 9.HD. 13.06.2017 tarih ve E.2015/2285, K.2017/10357

ücreti 200,00 TL olarak bordroda gösterildi ve işçi de bu bordroyu imzalamadı ise bu bordrolar bordro hilesi olarak adlandırılmakta ve tanıkla ispat edilecek fazla çalışma ücreti de 4.000,00 TL üzerinden hesaplanacaktır. Bu bordro hilesine tahakkuk ettirilen ve bankadan ödenen tutarlara önem verilmez. Ancak Yargıtay bu bordrolarda gösterilen tahakkukların mahsubunu kabul etmektedir. “İlke olarak bordrolarda tahakkuk var ise ve imzalı ise daha fazla mesai yapıldığı belgeyle kanıtlanmadığı sürece fazla mesai ve tatil ücret alacaklarının reddi isabetlidir. Ancak dairemizin yerleşik uygulaması gereği ücretin bir kısmının bordroda fazla mesai alacağı olarak gösterilmesi (bordro hilesi) bordroda görünen miktarların maktu olması veya ücret miktarının ihtilafı olması halinde işçinin tanık beyanlarıyla ispat ettiği fazla mesai ve hafta tatili çalışmaları karşılığı ücret alacağının hesaplanarak hüküm altına alınmasıdır. Bu durumda bordro hilesi bulunmadığı takdirde ödenen miktarların dışlanması değil mahsubu yoluna gidilmelidir.” (Yarg. 9.HD.5.07.2018 tarih ve E.2015/21075, K.2018/14840). Kanımızca bordro hilesi demek ücreti parçalamaktır ve mahsup yoluna da gitmemek gerekir.

3. SONUÇ

Bordro hilesi kavramı yargıya 2015 kararları ile girmiştir. İşverenlerin işçilere aynı ücreti bankadan ödemesine rağmen bordroda ücreti parçalaması suretiyle yaptığı işlemler bordro hilesi olarak adlandırılmaktadır. Özellikle işçilerin ücret bordrolarını imzalamaması bu konuda neredeyse işverenlerin ekmeğine yağ sürmektedir ancak yargı bu konuda çok çeşitli kararlar vermiştir. Özetle bordro hilesi kavramına giren ve sonucunun ne olduğu aşağıda madde halinde sıralanacak olursa;

-Bordroda ücretin düşük gösterilmesi halinde mahkeme ücret araştırması yaparak gerçek ücreti tespit eder, düşük ücretten tahakkuk eden ve ödenen fazla çalışma ücreti gibi diğer işçilik alacakları ücret bordrosu imzasızsa gerçek ücretten tekrar hesaplanarak mahsup edilir. Ücret bordrosu imzalı ise sadece bordroda yazan saat tutarı kadar yeniden hesaplama yapılır bordrodaki tutar mahsup edilir.

-Sembolik tahakkuklar genel olarak asıl ücretin içindedir kabul edilmekte birlikte ücret bordrosu imzalı ise tespit edilen fazla çalışma ücreti gibi işçilik alacakları üzerinden hesaplama yapılır bordroda yazan saat tutarına karşılık tutar hesaplamadan mahsup edilir.

- Asıl ücretin parçalanması suretiyle fazla çalışma, hafta tatili, genel tatil gibi işçilik alacaklarına pay ayrılması sonucunda bordro hilesi oluşmakta ve tüm bu ücretler asıl ücret kabul edilerek yeniden (sıfırdan) toplam bu ücretlerin üzerinden fazla çalışma, hafta tatili, genel tatil ücreti hesaplanacaktır. İdari açıdan İş Müfettişlerince yapılan denetimlerde de bu yöntem uygulanmaktadır. Yargı ise gerçek ücret üzerinden mahsup yoluna gitmektedir. Ücret bordrolarının burada imzalı olup olmamasının önemi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi (13.06.2017) E.2015/22857 K.2017/10357 *Erişim Adresi: www.karararama.yargitay.gov.tr*

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi (19.01.2015) E.2013/8165, K.2015/942. *Erişim Adresi: www.karararama.yargitay.gov.tr*

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi (21.10.2020). 2016/34783 E. , 2020/12871 K. *Erişim Adresi: www.karararama.yargitay.gov.tr*

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi (23.02.2017) E.2017/6040 K.2017/2434. *Erişim Adresi: www.karararama.yargitay.gov.tr*